

Ubohost bezmocných

recenzia knihy Roya Medvedeva Všichni Stalinovi muži

Vzhledem k nejrůznějším převodovým pákám, jejichž prostřednictvím člověkem cloumá politická moc, se nám často jeví tato moc jako anonymní síla, která cloumá proto, že je jí takové cloumání vlastní, proto, že na nic jiného ani nemůže přijít a proto, že je to tak v organizované společnosti zvykem. I lidé, kteří moc ztělesňují, se někdy tváří tak, jako by ani neměli na cloumání zájem a dávají najevo, že je k tomu nutí jakási historická zákonitost, že jsou vlastně jen vykonavateli nadřazené vůle a často i obětmi jejího deformujícího vlivu.

Zvláště v revolucích a diktaturách, kdy si moc neklade žádná omezení a kdy bývají její představitelé přímými strůjci špatných osudu milionů lidí, se pak fascinujícím způsobem vyjevuje nesoulad mezi jejich mocenským postavením a jejich skutečnou lidskou hodnotou. Tento nesoulad se stane okamžitě patrným, jakmile se mocní stanou bezmocnými, dodatečně se projeví jejich naprostá nehodnost nést na svých bedrech neomezenou moc.

Hlavní zajímavost následujícího textu spočívá v tom, že konkrétně ukazuje na příkladu někdejších známých revolucionářů stalinské éry, že anonymní svatozář moci osvětlovala lidi sotva průměrné, kteří po své politické smrti upadli okamžitě do bezvýznamnosti a šedi a kteří vzbuzovali pak ve svém okolí už jen údiv, že právě oni byli kdysi zdrojem hrůzy, strachu, umrtvující odevzdanosti a také předmětem byzantinského oslavování. Mrtvá moc se změnila v ubohost a zbabělost. Političtí penzisté se ve své naprosté většině projeví jako lidé bez nejmenší schopnosti udržet si vážnost, ocenění a úctu i v bezmoci.

Jejich životní osudy po pádu jsou naplněny malostí a vzbuzují podivnou lítost a jsou si vědomí toho, že jejich oběti na tom byly neskonale hůře. I jen letmý pohled na osudy těchto lidí vysvětluje neúprosnou východoevropskou nutnost umřít ve funkci. Neobyčejně průkazně se tu vyjevuje, že dobrý řemeslník, k němuž se i ve stáří chodí lidé radit, jak pokrýt střechu, aby do ní nezatékalo nebo jak napsat větu, aby měla hlavu a patu, prožívá svá poslední léta smysluplněji než penzionovaný představitel moci, který pomalu hasne v nezájmu a nepřátelské cizotě.

Vzácný pohled na takové osudy poskytuje kniha sovětského publicisty Roye Medveděva, která vyšla anglicky v Oxfordu a jmenuje se All Stalin's men. Medveděv, který žije v Moskvě, napsal už celou řadu knih zabývajících se nedávnou historií Sovětského svazu. Například též zajímavou knihu o N. S. Chruščovovi. Toto poslední dílo (1983) je však věnováno jistě velmi nesnadnému shrnutí životů bývalých vůdců a nejbližších spolupracovníků J. V. Stalina: K. J. Vorošilova, A. I. Mikojana, M. A. Suslova, V. M. Molotova, L. M. Kaganoviče, a G. M. Malenkova. Autorovou ctižádostí bylo jistě podat přehled životů těchto osobností, avšak jistá zálibnost, se kterou líčí osudy svých mužů v éře „bezmocnosti“, svědčí o tom, že sám také sledoval konečný efekt, který ilustruje tento úzce zaměřený výběr z jeho práce, týkající se jen těch, kteří snad dosud žijí.

-mš-

Ukázky z textu:

Molotov

„...Molotov žije dosud ve svém moskevském bytě se svou dcerou Světlanou, která je zaměstnaná jako historička. Nikdo ho nehlídá, může si chodit po Moskvě, kam se mu zachce a zajet si na kterékoliv místo v Sovětském svazu. To se velice líbí. Chodí pravidelně na výstavy a na koncerty a velmi často do divadel. Zvláště rád chodil do Vachtangovova divadla na Kornejčukovu hru „Fronta“. V průběhu představení pronese totiž voják v zákopech větu: „Napsal jsem dopis Molotovovi.“...“

„...Chodí často do kina v Žukovce, které bylo postaveno pro privilegované obyvatele zdejších dač. Často se tam promítají západní filmy, které se do jiných kin nedostanou. V hledišti bývá vždy několik „penzistů“, kteří se na Molotova dobře pamatují, chovají se však k němu nevšímavě...“

„...Člověk se s ním může potkat i čirou náhodou. Například velmi známý umělec J. V. Nikulin zahlédl jednoho dne z auta starého muže, jehož tvář se mu zdála být známá. Když přijel blíže, poznal Molotova. Nabídl mu, že ho svezde domů. Při loučení mu bývalý předseda rady ministrů řekl: „Moje vnoučata mi ani za svět neuvěří, že mě svezl domů sám Jurij Nikulin“...“

„...Avšak jinak procházejí okolo něho Moskvané naprosto nevšímavě. Mladší generace jednoduše neví, kdo to je; nikdy za svého života neviděla jeho fotografii v novinách nebo v časopisech. Starší lidé říkají svým přátelům: „Představte si, včera jsem potkal Molotova. Strašně zestárnul, ale jinak se drží dobře. „Nikdo ho nehlídal“...“

„...Samozřejmě dochází i k jiným setkáním. Jednou přistoupila k Molotovovi na Puškinově náměstí žena středních let a začala mu hlasitě nadávat, že je zločinec a vrah. Molotov neřekl na to ani slovo, svěsil jen ramena a pospíchal domů. Jednou se Molotov postavil do fronty na rajčata v Žukovce. Jedna žena okamžitě z fronty vystoupila a nahlas prohlásila, že nebude stát v jedné řadě s katem. Molotov se tiše z obchodu vytratil...“

Pro ilustraci: V roce 1949, v rámci kampaně proti „kosmopolitismu“, nařídil Stalin zatknout Molotovovu ženu, židovku. Molotov se sice zdržel v politbyru hlasování ale neřekl ani slovo na její obhajobu. Po Stalinově smrti mu ženu vrátili, Berija si ji dal zavolat přímo z cely, objal ji a řekl jí, že je svobodná. Molotovovi žili pak spolu svorně až do smrti Poliny Semjonovy. Stalinova dcera Světlana vypravuje ve své knize „Jen jeden rok“ o své návštěvě u Molotovových v roce 1964. Rodina seděla právě u oběda a Polina Semjonovna spustila hned na Světlanu, že její otec byl génus, že před válkou neohroženě zlikvidoval pátou kolonu a že dnes už je to jen samý oportunistus. Molotov beze slova přikyvoval. Molotovova dcera a její muž se zřejmě styděli a hleděli do talířů. Rodiče jim připadali jako dinosauři, kteří byli objeveny v zachovalém stavu v nějakém ledovci.

Kaganovič

„...Kaganovič má nyní 89 let. Přežil svou ženu, svého adoptivního syna a všechny své příbuzné s výjimkou dcery Maji, které je už přes šedesát. Metro, kterým jezdí denně miliony Moskvanů, neslo dvacet let jeho jméno. Jeho portréty se nosily při oslavách Rudým náměstím. Kde se objevil, tam propukly ovace. Dnes ho poznává už jen velmi málo lidí. Jednou zavolal pro lékaře do místního zdravotního střediska. Přišla mladá lékařka a několikrát oslovila pacienta: „Občane

Kazanoviči.“ „Ne Kazanovič – Kaganovič,“ ohradil se on dotčeně. „Byly doby, kdy bylo moje jméno známo po celém Sovětském svazu,“ dodal...“

„...Kaganovič dostával pravidelně poukazy do zotavoven. Tam zamíchán mezi ostatní rekreanty rozprávěl nenuceně s dělníky, protože jako bývalý dělník uměl s dělníky mluvit. Nikdy se však nezmínil o Stalinově teroru a o svém podílu na něm. Rád se vozil lodí po řece Moskvě. Když bylo zvýšeno jízdné, láteřil a prohlašoval, že v době kdy on byl zodpovědný za moskevskou dopravu, by něco takového nebylo možné...“

„...Jednou ho na ulici potkala skupina mužů, ve které byli synové stranických pracovníků, kteří zahynuli v době teroru na Ukrajině. Někteří z nich, jako například syn V. J. Čubara, strávil sám nějaká léta v táboře. Skupinko obklopila Kaganoviče a láka mu katů a ničemů. Kaganovič se velmi polekal a volal na pomoc milici. Milice skutečně zasáhla, odvedla muže na nejbližší okrsek a tam vyřídila celou záležitost velmi rychle – zapsala si jména zúčastněných a pak je všechny propustila...“

„...V roce 1970 stála u hrobu svého muže, A. J. Tairova, na Novoděvičím hřbitově, slavná herečka Alissa Koonenová, bylo jí tehdy už přes osmdesát. Najdenou ji oslovil jakýsi starý muž a řekl jí, jak velmi ji obdivoval v mnohých rolích, ve kterých ji viděl.

„Promiňte,“ přerušila ho herečka, „s kým vlastně mluvím?“

„Jsem Lazar Mojsejevič Kaganovič“, odvětil starý muž. „Řekněte mi, Alisso Georgijevnom opustili vás také vaši přátelé, když se to stalo s Tairovem a s vámi?“

„Ne, proč by měli?“ odpověděla herečka. „Samozřejmě, když zavřeli divadlo, nemohla jsem se už setkávat po představení se svými ctiteli, ale měli jsme mnoho přátel a známých a ti se nás vždy drželi.“

„Ano“, povzdechl si Kaganovič, „váš svět se velmi liší od našeho.“

Malenkov

„...Nedávno jsem navštívil jednoho přítele v nemocnici pro staré členy strany v Izmailově. Zahlédl jsem tam muže, jehož tvář mi byla nějak povědomá, seděl u lůžka jednoho z pacientů v malé čtyřlůžkové místnosti. Byl to G. Malenkov, bývalý předseda vlády a po mnoho let Stalinův oblíbenec a rádoby jeho dědic. Přestože zestárnul a zhubnul, nevypadal nijak sešle, staral se zřejmě velmi pečlivě o své zdraví a vzhled. Byl to podivný pocit, když jsem seděl jen na několik kroků od muže, který poslal na smrt a na mučení desetitisíce právě takových starých bolševiků, pro které byla postavena tato obrovská nemocnice v Izmailově...“

„...Malenkov nebyl nikdy příliš společenský. A tak nepřekvapuje, že dvacet let po svém vyloučení ze strany, žije v úplném osamění. Žádnému z časopisů nenabídl své paměti, nebývá ho vidět při práci v některé z moskevských knihoven...“

„...Kdysi byl zvyklý jezdit v pancéřové limuzíně, nyní však musí jako všichni ostatní kupovat lístek na předměstskou tramvaj. Sedí tiše a jen sem tam si vymění se svou ženou nějakou poznámku. Přes rameno má vždy přehozen svůj aparát a tráví volný čas fotografováním přírody...“

„...Ještě i nyní o něm kolují různé pověsti – například, že se dal pokřtít a že pravidelně chodí do kostela. Někteří lidé prohlašují, že ho viděli v kostelíku v Mytiši anebo v kostele ve vesnici Iljinskoje...“

In: Obsah, duben 1984. Samizdat. Listy, roč. XIV, č. 4, červenec 1984, s. 5-6.